

Проф. др Милан Недељковић¹

Српска академија образовања
Београд

Оригинални научни рад
Српска академија
образовања
Годишњак за 2012.
годину
УДК: 37.01,3
стр.

ОСНОВНЕ ДРУШТВЕНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ ТРАНСФЕРА ИНОВАЦИЈА У ПЕДАГОШКУ ПРАКСУ

Резиме: Развијени део савременог (светског) друштва спроводи стратегију развоја образовања које је усмерено ка „друштву знања”. Улагање у развој људског фактора потврђује се као најрентабилнија инвестиција. Без систематског унапређивања квалитета система, процеса и исхода образовања и васпитања нема људског и друштвеног напретка; без знања не могу се схватити систем вредности, потреба за редом, радом и моралом. Осавремењивање образовања и васпитања постиже се развојним променама/реформама и иновацијама. Заступљеност иновација у педагошкој пракси је поуздан показатељ њене савремености, модерности и ефикасности. У овом раду, системским поступком, разматрају се међусобно повезане друштвене детерминанте трансфера иновација у педагошку праксу. Реч је о: (1) друштвено-политичком уређењу, (2) степену научног и технолошког развоја, (3) економској развијености земље, (4) нивоу развоја културе и образовања, (5) повезаности традиције и иновација, (6) положају и развоју педагошких и других за образовање и васпитање релевантних наука, и (7) глобализацији и хомогенизацији културе и образовања.

Кључне речи: друштвене детерминанте, систем образовања и васпитања, педагошке иновације, педагошка пракса, трансфер иновација у образовању.

Савремено (светско друштво) брзо остварује техничко-технолошке, економске, социјално-политичке и културне промене које својим садржајем, обимом, дубином, значајем и значењем све више попримају глобалне размере (Д. Ж. Марковић, 2008). Њихова покретачка снага јесте развој науке и технологије, али и потреба да се свеколика људска пракса схвати и прихвати као „процес стварања

¹ kiriazivkovic@gmail.com

човека преко измене света и, обрнуто, процес измене света преко самореализације човека” (Животић, 1986:15). То је, међутим, могуће у мери у којој се стварају филозофске претпоставке и димензије слободе (Марковић, 1997). Осавремењивање друштва и његових подсистема постаје све значајније подручје научног проучавања и практичних настојања.

Образовање/знање је данас све значајнији носилац друштвене промене, посредством *хуманог капитала* (Кукрика и Инић, 2003:54), док је за велики део човечанства оно „средство за побољшање квалитета живота, постизања друштвене мобилности и суделовања у светским пословима” (Brown, 1979). Ваљано употребљено, образовање „ће дати боље друштво, у супротном случају може да нас уништи” (Пикеринг, 1971:17). Више нема земље која је у потпуности задовољна својим школским системом и која га не усавршава (Трнавац, 1987).

Иновације у образовању постоје откако постоји школа. Данас су оне проверени пут до развојних промена у образовању, јер је школа дужна да припреми младе „да схвате промене, да се снађу у друштву наглих промена и да се оспособе да чине промене” (Мандић и Мандић, 1996:13). Иновацијама се баве многе науке а првенствено: антропологија, социологија, психологија и педагогија. Постепено се конституише једна општа наука о иновацијама - иноватика (Митровић, 1992). Међутим, још увек не постоји целовита теорија о иновацијама, а у литератури се среће велики број дефиниција овог појма.

Са социолошке тачке гледишта *„иновација је свака друштвено сврховита, рационална и историјски адекватна идеја која има скорашиње тачке настанка или инхерентне промене или са којом се у скорије време ступило у контакт или која није до сатурације проширена у заинтересованој друштвеној средини”* (В. Ђурић, 1975:35). У *Педагошком речнику* (1967) под иновацијама у образовању се подразумева *„увођење новина у васпитно-образовни рад”*. Савет за културну сарадњу Европског савета (1989:61) под иновацијама подразумева *„прилагођавање школског система целини захтева којима је порекло како у друштвеној еволуцији тако и у повећавању наших знања у подручју познавања детета”*. Према Влаховићу (1993:30) *„педагошка иновација је свака свесно изведена и скоро настала промена која у односу на постојеће уноси и извесне нове моменте којима се у позитивном смислу мења (унапређује) суштина датог стања у васпитно-образовном процесу”*.

Више нема ни једног подручја васпитно-образовног рада које није захваћено иновацијама (Митић, 1999), али се највише проу-

чавају, истражују и примењују иновације у процесу наставе и учења (Мијановић, 2012). Током последњих четрдесет година и код нас се велики број педагога бави педагошким иновацијама. Овде помињемо: Франковића (1970), Мандића (1972), Ђорђевића (1986), Милијевића (1993), Влаховића (1993) и Митића (1999). Савремено образовање се развија у *цивилизацији иновација*.

Рационална оријентација на иновације и рационално одлучивање о њима има следеће фазе: (1) свест о постојању проблема, (2) интересовање за иновацију, (3) оцењивање иновације, (4) одбацивање или искушавање иновације и (5) усвајање иновације (Митић, 1999:65). Све се брже шири сазнање да су иновације „чиниолац даљег развоја образовања, фактор подизања квалитета, индикатор прогреса” (Влаховић, 1996:14).

Иноваторско стваралаштво има друштвене чиниоце. Према Диркему, то су: (1) околности, (2) запажања, (3) имитација, (4) радозналост и потреба. У делу *На граници могућег* француски футуролог Ж. Бержије указао је на сазнања која онемогућавају појаву иновација у одређеним областима стварности.

У социолошкој литератури прихватање и ширење иновација се завршава *усвајањем* (ментални део) и *коришћењем* (практични део). Постоје извесне разлике између појмова *ширење* и *прихватање* иновације. Процес прихватања иновација има више фаза. Сам појам иновација још увек није дефинисан на задовољавајући начин него је *нејединствен, вишеслојан и вишедимензионалан*.

Дифузија има значајно место и важну улогу у друштвеној динамици. Према Линтону, „када би било која људска група током свога развитка била препуштена само сопственим снагама без икакве помоћи са стране, напредак би био тако спор да је питање да ли би људско друштво до сада достигло виши ниво од стања каменог доба. Тај трансфер (преношење) културних елемената из једног друштва у друго познат је под именом *дифузија*. То је процес којим је човечанство сједињавало своје инвентивне способности”.

Под дифузијом иновација подразумевамо „*процес распрострањавања нових вредности од пунктова њихове друштвене оригиналности до за те нове вредности заинтересованих појединаца, група и друштва*” (Ђурић, 1975:104).

Дифузија је вид друштвене промене. Она обухвата, с једне стране, распрострањавање и усвајање иновација а, с друге стране, уклапање усвојених иновација у дати друштвени образац. Свака иновација је продукт иновативних напора. При дефинисању иновација

користе се сродни појмови као што су: *рационализација, модернизација, унапређивање, промена, реформа, откриће и проналазак*.

Мада не постоје чврсте границе између реформе и иновација у образовању, у друштвеној и педагошкој пракси овим појмовима се означавају различите ствари. И иновације и реформе су промене. При томе педагошке иновације су приступи који се примењују у оквиру структуре постојећег система образовања, уз мање промене. Реформе су, међутим, шире промене. Оне могу бити значајно побољшање постојећег система образовања у складу са коренитим променама у друштвено-економском, политичком и вредносном систему. Иновације у образовању су управљиви процес, па се управљање „у овој области потврђује као неопходна претпоставка континуираног процеса *унапређивања образовања* и његовог даљег развоја” (Влаховић, 1996:30-31).

Савремени ниво развијености друштва и његових подсистема захтева нове идеје, нове институције и парадигме, идеје које су схватљиве, прихватљиве и оствариве. Идеје имају друштвену вредност у мери у којој доприносе „да се стварност види дубље, осећа даље и мења на боље”. Перманентно иновирање васпитања и образовања јесте услов унапређивања њиховог квалитета, ефикасности и савремености. Прихватање и примена иновација чини наставу ефикаснијом, а школу плодотворнијим чиниоцем развоја ученика. Иновације се могу дефинисати и као „смисаоне, оригиналне и специфичне промене за које се сматра да су ефикасније од постојећих” (Ђорђевић, 2006:156).

Када се у разматрању проблематизују питања развоја и напретка друштва онда је увек реч о човеку, *о филозофији новог развоја* у чијој основи је управо развој човека (Перу, 1986). Нова научна открића и нове технологије захтевају сталан и брз развој знања, компетенција за XXI век (Сузић, 2005:70), стално иновирање и све већи капитал - *економски, социјални, хумани и културни*. Потребно је, исто тако, посветити пуну пажњу футуролошким питањима у педагогији и друштвеним наукама (Сузић, 2012).

Иновације се често одређују као „*откриће или изум примењен у друштвеној пракси*” (Флере и Марјановић, 1990). Оне су претходница промена и одређују поље могућих промена. Креирање иновација назива се „*оригинацијом*”, њихово распрострањење кроз друштвено време „*културном акумулацијом*”, а друштвено просторно ширење „*дифузијом*”. Сва ова три друштвена процеса су *фундаментални и свеприсутни* и чине реални оквир друштвених и културних промена. Иновација је у целости дифузионисана када у

„људској пракси игра активну улогу”. У томе изванредно важну улогу имају стратегије педагошких иновација (Влаховић, 2001).

Трајни хумани развој води преко „образовања за све” (Мајор, 1996), јер иновативне могућности највише зависе од *знања* и *сјајних идеја* (Drucker, 1991:143-173). Потребан је нов начин размишљања и рационалног/рефлексивног поступања пошто се о *цивилизацији* може говорити као о специфичној промени људског опажања и понашања (Елијас, 2001). Ни процес развоја се не одвија праволинијски јер постоје различити модели друштвених промена, развоја и напретка. Отуда и све већа потреба „образовања за развој” (Ратковић, 1997:17-38). *Хумани трајни друштвени развој и друштвени напредак* је могућ само уколико се развојне промене остварују истовремено у техничко-технолошкој, друштвено-економској и културној сфери друштва. Без тога нема поузданог пута ка *одрживој будућности* (Морен, 2002).

Друштвене промене и развој наилазе на отпор и препреке различите врсте и интензитета, а сваки друштвени напредак има цену (Недељковић, 1997:58-70). Све то важи и за педагошке иновације (Савет Европе, 1989:75-76). Чиниоци који делују против иновација у образовању најчешће то чине фронтално. Конзервативизам је унутрашњи отпор према иновацијама. Реч је о начину мишљења и склоности ка одржавању старог и наслеђеног у личном, породичном и друштвеном животу; отпору свему новом. Он имплицира једно виђење света и одношења према том свету у сагласности са тим виђењем.

Има више друштвених детерминанти које утичу на трансфер иновација у педагошку праксу. Овде ће бити речи о: (1) *друштвено-политичком уређењу*, (2) *степену научног и технолошког развоја*, (3) *економској развијености земље*, (4) *нивоу развоја културе и образовања*, (5) *повезаности традиције и иновација* (6) *положају и развоју педагошких и других за образовање и васпитање релевантних наука*, и (7) *глобализацији и хомогенизацији културе и образовања*.

1

Друштво представља целину односа у којима се људи као произвођачи материјалних добара налазе према природи и међусобно. Друштвени систем представља уређивање и повезивање делова једног друштва (Тадих, 1996). Друштвени системи се међусобно разликују, али имају и заједничке карактеристике (Недељковић, 1999:105). Развој људског друштва прати његово

усложњавање. Систем образовања је део/подсистем друштвеног система и друштвене стварности. Под нејвећим је утицајем друштвено-економског, политичког и културног система.

Носиоци трансфера иновација у педагошку праксу наилазе на проблеме уколико не познају суштину, димензије, главне токове и правце промена у савременом друштву. То се првенствено односи на структуру друштва, друштвене противречности, поделу рада, власт на новоствореном вредношћу, развијеност демократије, поштовање људских права и међународни положај земље.

Циљ образовања је стварање личности друштвено-пожељних својстава. Посредством образовне политике указује се на интерес друштва у образовању. „Основна функција образовне политике је да оптимално повеже све компоненте образовног система и да их стави у функцију циљева и приоритета, који су „битан елемент образовне политике” (Ивић, 1994:18). Одређивање циљева образовне политике зависи од доминантних вредносних оријентација друштва. Сврси-сходност или смисао основних циљева јесте битан елемент иновирања образовања. За активно учешће у професионалном, друштвеном и културном животу оновременом човеку су неопходне когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције (Сузић, 2005:70).

Са становишта теорије и методологије система, систем образовања је: (1) стохастичан, (2) динамичан, (3) подсистем у социјалном систему, (4) комплексан, (5) управљив и (6) темељи се на комуницирању (Филиповић, 1995:375). Квалитет трансфера иновација у педагошку праксу вреднује се с обзиром на: (1) допринос квалитету образовања, (2) усклађеност са образовним стандардима, (3) могућност остварења, (4) потребно време за његову реализацију, (6) да се заснива на комуницирању и (7) однос према ванобразовним интересима у дефинисању и остваривању иновације (Аврамовић, 2003:110).

Стратегија трансфера иновација у педагошку праксу представља умешност избора и примене средстава, облика и метода, усмеравање пожељне активности у реалним условима са сврхом постизања постевљеног циља. Она подразумева деловање које се односи на планирање, организацију, вођење и контролисање. Носиоци идеолошке и политичке моћи у једном друштву утичу на нормативно, организационо и програмско уређење система образовања (Ивановић, 2003).

У нашој савремености постоје *традицијски, иновацијски* и *дифузионистички* модели друштва. То се потврђује проучавањем

друштвених промена и у анализи њихових разлика. Традицијски модел друштва карактерише чување и преношење достигнутих вредности, у непромењеном облику, са генерације на генерацију у континуираном временском и просторном трајању. Његове основне вредности су стабилност, континуитет, везаност за прошлост, изолованост и затвореност. Иновацијски модел друштва карактеришу: критичност, стваралаштво, трагање за новим и бољим, окренутост ка још непостигнутом и могућем. У дифузионистичком моделу друштва предност се даје ширењу иновација, процесу распрострањавања нових вредности од пунктова њиховог стварања до заинтересованих група, институција и појединаца. За стварање, ширење, прихватање и примену педагошких иновација потребни су подстицајни друштвени услови (Ратковић, 1997).

2

Појам науке има богат садржај. „Изграђивање научних метода, формулисање научних појмова, логичка структура научних објашњења и провјера научних резултата дају ризници људских знања карактер науке” (Финци, 1992:7). Њен основни циљ је утврђивање и спознаја објективне истине о стварности.

Изузетно брз развој науке, технике и технологије у другој половини XX века извршио је снажан утицај на образовање, школу и школски систем. Стварање образовних кадрова /развој хуманог капитала, „је одлучујући услов за општи развој”. Многи науку дефинишу као „организовано знање”, а „*под системом научних знања* се најчешће подразумева уреден, повезан, обухватан, проверљив скуп научних чињеница, искуствених генерализација, научних закона и научних теорија, заснован на одређеним принципима” (Ристић, 1995:17). Под техником се подразумевају сва оруђа и знања која човек користи у деловању на природу ради стицања материјалних добара. Најзад, „технологија је скуп знања о поступцима и процесима који се примењују у производњи и другим активностима, али и скуп тих процеса, метода и поступака (Поповска, 1987:8).

Научно истраживање и квалитетно и ефикасно образовање су најважнији предуслови за успешан привредни развој, друштвени и културни просперитет земље и унапређивање рада и квалитета живота. Постоји захтев да се постепено усваја интернетски начина мишљења, очекује неочекивано (Морен, 2002) и у школама схвати

„да рачунари нису предмет за себе - учење о технологији - већ део наставе, односно учење уз помоћ технологије” (Гејтс, 2001:577). Због тога расте улога технолошке модернизације образовања, првенствено наставе и учења.

Научно-технолошка револуција има специфичне појавне облике и карактеристике, а појединачно и кумулативно снажно утиче на сва подручја индивидуалне и колективне егзистенције и еманципације (Трнавац, 1987). Многе од њених карактеристика на директан и индиректан начин доприносе позитивном утицају педагошких иновација на циљ, организацију, садржај, облике, методе, средства и исходе у образовању. На делу је модернизација техничке основе образовања не само у школи него и на свим другим местима у којима се одвија образовна активност.

Допринос научног и технолошког развоја трансферу иновација у педагошку праксу у највећој мери зависи од концепције, политике и стратегије модернизације друштва и опредељеној позицији и функцији образовања у том цивилизацијском процесу.

3

Квалитет, ефикасност и савременост образовања у великој мери су детерминисани економским развојем друштва и економским стандардом породице. Систем образовања је један од највећих и најскупљих система у савременом друштву. Достигнути ниво економског развоја утиче на циљ и задатке образовања, структуру и материјални положај образовних институција педагошки стандард. Утиче, исто тако, на објективне услове увођења педагошких иновација будући да сваки напредак у образовању, као и у другим областима, има цену.

У индустријском друштву у економском и друштвеном развоју водећу улогу имали су материјални чиниоци, док у „цивилизацији знања” најзначајнију улогу играју знање, наука и образовање.

Степен економске (не)развијености и развојни потенцијали једне земље огледају се и у њеном образовном/ школском систему, по издвајању средстава из националног дохотка за образовање. То битно утиче на број, врсту и мрежу образовних институција, обухват генерација појединим нивоима образовања, однос образовања са другим социјалним подсистемима. Неразвијена привреда и неразвијене друштвене делатности немају велике потребе за стручним и, посебно, високостручним кадровима. Отуда за сагледавање

утицаја привреде и друштвених делатности на образовни систем није најбитније да ли једна привредна /и друштвена/ делатност постоји и колики је њен удео у привредној структури и друштвеном производу земље, него је много битније на ком степену техничко-технолошког развоја се она налази.

У сагледавању утицаја економске (не)развијености једне друштвене средине на образовање и његову модернизацију искрсавају различите тешкоће. Осим других, евидентан је и проблем избора показатеља за оцену постојећег стања економског развоја. Традиционални монетарни показатељи више нису довољни, особито за земље у транзицији, за увид у укупни ниво развијености друштва, промене у оквиру њега и приоритетна подручја за улагања.

Поставља се и питање квалитета постојећих статистичких података. Без стандардизованих поступака у дефинисању, прикупљању података и стварања класификационих оквира за њихово сређивање и депоновање, нису могућа компаративна проучавања и ефикасно управљање развојем. Међународни индикатори образовања „дефинишу шест кључних области од заједничког интереса: резултате школовања; однос образовања и тржишта рада; облик школа и школских система; очекивања родитеља, ученика, студената и привреде; проходност студирања / школовања; трошкове и изворе финансирања” (Перацић, 1994:23).

У актуелној литератури се упозорава да су данас анахронични сви развојни модели који су конституисани строго у границама националне економије. То значи да је у постојећим друштвеним околностима „глобални оквир анализе нужен компас за смислено кретање у лавиринтима савремености” (Печујлић, 2002:7).

4

У најширем смислу речи култура представља скуп свих промена и творевина које су настале у природи, друштву у људском мишљењу као последица људске делатности. Њен циљ је олакшање одржања, продужења и напретка људске врсте. Уско је повезана са радом и прогресом у друштву. Од општег појма културе треба разликовати поткултуру и противкултуру.

Уметност „у ужем смислу означава способност или вештину” а у ширем смислу „способност да се помоћу чулних симбола изрази одређено виђење и схватање света и културе” (СЛ, 1982:712). Настала је из људске потребе за осмишљавањем властитог искуства стварања

новог, особеног света посредством различитих изражајних средстава. Као најзначајнија њена специфичност у односу на друге елементе културе је у томе што не подлеже под категорију напретка. Уметничка дела из давне прошлости могу да имају вредност као и савремена. Друштво на много начина утиче на уметност, нарочито стварањем услова за њен развој и односом према њеним достигнућима. Међутим, постоји и несумњив утицај уметности на друштво (Ранковић, 1996:117-125).

Културно-уметнички развој представља значајан део укупног друштвеног развоја. Потврђује се и као важна детерминанта развоја образовања и путем трансфера иновација у педагошку праксу. Уска повезаност и интеракција културе и образовања нарочито долази до пуног изражаја у настави и учењу (Недељковић, 2011). У многим срединама, особито сеоским, школе су се афирмисале као средишта културе (В. Илић, 1992).

До уске повезаности културе и образовања долази због тога што је култура плод образовања, а образовање агенс културне промене и дифузије културе. Образовање и култура се све успешније потврђују као моћно оруђе друштвене интеграције и друштвене промене. Има мишљења да се парадигма развоја модерног друштва може назвати „културна транзиција” јер је познато да су многи пројекти развоја пропадали или завршавали са неочекиваним последицама због непостојања јединствене стратегије друштвеног развоја.

Познато је да култура живи од позајмица, од отворености и дијалога култура. Одбрана властите културе и права на културни идентитет не треба да води пресецању токова културне комуникације. Ако културу узмемо као „све оно што подразумевају антрополози: начин живота одређених народа који заједно живе на једном месту (Т. С. Елиот, 1995:35), онда је очито да она има веома богат садржај. У ЕУ се разматрају многа важна питања која су у вези са културном интеграцијом и културним диверзитетом.

Данас постоји општа сагласност, која је изражена на међународној конференцији у Женеви 1982. године, која је била посвећена теми *Образовање, култура, развој*, да школу треба више отворити према садржајима културе као што су: актуелни трендови универзализације културе, интеркултурализам и нове планетарне и мултимедијске културе, проверене културне и уметничке вредности савремене и минулих епоха. На тај начин систем образовања може значајно да допринесе превладавању тенденција етноцентризма, развијању културног идентитета, поштовању идентитета других националних, верских и религијских заједница, залагању за

демократију, људска права и толеранцију у домену културе, уметности и образовања.

5

Култура, као целина духовне егзистенције, интелектуалног стваралаштва и начина живота једне друштвене заједнице, садржи две битне компоненте: преношење већ створених културних вредности - *традиција* и стварање нових вредности или *прогрес*. Традиција је она компонента културе чија је битна одлика прихватање и преношење већ створених тековина културе. Њен је задатак да очува оно што већ постоји као резултат развоја културног и друштвеног живота. Прогрес је, пак, она компонента културе која креира нове друштвене и културне вредности. Вредност прогреса се огледа у хуманизовању људи и у развоју људске слободе.

Традиција се као део културе васпитањем и социјализацијом преноси на младе генерације и постаје део њиховог идентитета. Прошлост има два нивоа: онтолошки и експликативни. Оно што се збило остаје чињеница заувек, али се мења тумачење. Однос према прошлости је огледало једне културе. У обраћању прошлости незаобилазни су појмови памћење, сећање, колективно памћење, култура сећања и друштвено време.

Проучавање и истраживање традиције има за циљ да покаже који су елементи друштвеног, културног и педагошког наслеђа актуелни у контексту друштвених промена и иновација у образовању. Претпоставка прогреса је кумулативна промена чија је суштина у томе да се најважнији елементи прошлости уграђују у нове друштвене творевине. Из тога следи да се „целокупно стварање врши на темељима наслеђа које се стално изнова тумачи, преобликује, сједињује с новим које настаје” (Марковић, 1994:159). Због тога традиција представља културну вредност. „Свако брзоплето некритичко порицање традиције доводи у питање човекову духовну и материјалну егзистенцију и задовољавање његових потреба за саморазвојем” (Недељковић, 2010:50).

Свака нова генерација и сваки појединац мора да одреди свој однос према традицији. Тај однос може бити: *апологетски*, *нихилистички* и *критичко-хуманистички*. Сваки од њих изазива одговарајуће последице у друштвеном и индивидуалном развоју. Систем, процес и исход образовања никада не може да се промени одједном, да се занемари све оно што је стечено у минулим

деоницама историје. Треба уважавати чињеницу да свака неконтролисана промена изазива деструкцију и да свака „не може увек да буде промена на боље као што се данас често заварavamo” (М. Ђурић, 1995:116). У приступу педагошком наслеђу и вредновању његове улоге у процесу иновирања образовања ваља правити јасну разлику између традиције и традиционализма.

Крупне промене на свим нивоима друштвеног организовања и у свим функционалним деловима друштва крајем XX века потенцирале су потребу успостављања неопходне равнотеже између две основне тенденције у друштвеном животу: између напора да се сачува оно што је створено и неодложних потреба да се створи нешто ново. Законита је појава да у друштву које се брзо мења настаје потреба за новим моделима културе и новим моделима образовања. „Друштвени и културни развитак незамислив је без прихватања традиције и, наравно, није могућ без одбацивања традиције, заправо, опредељен је мером прихватања и побуне против традиције” (Трифуновић, 2008:59).

6

Образовање је континуиран, сврсисходан и динамичан процес који друштво намерно организује да би остварило свој интерес у тој области. Успех у модернизацији образовања у све већој мери зависи од тога колико се она (модернизација) ослања на научно уопштено позитивно искуство и на резултате истраживања релевантних наука, првенствено педагогије, психологије и социологије. Посебан значај имају методолошки стандарди промене у школству и просвети (Мандић, 1972:32-33). У савременим условима то треба да буде полазиште у конципирању, организацији, начину рада, вредновању и унапређивању система образовања у целини и сваког његовог дела / подсистема. То значи да мењање образовања и васпитања мора да се заснива на проучавању (Поткоњак, 1999:91-98).

Међу наукама на које се ослања образовање, па и његова модернизација / иновативност, водеће место припада педагогији. Захваљујући достигнутом степену развоја методологије научног истраживања структуре, функционисања и развоја друштва у целини и свих његових подсистема, долази се до поузданих сазнаја која омогућавају ефикасно управљање друштвеним променама, па и трансфером иновација у педагошку праксу.

Актуелност научног истраживања у образовању, и у друштву поводом образовања, произилази из неспорних чињеница као што су: (1) општа улога науке и научноистраживачког рада у развоју човека и савременог друштва, (2) све веће и све дубље промене у образовању (реформе и иновације) као одговор на захтеве саображавања образовања са тековинама и стремљењима времена, (3) трансформација образовања у складу са развојем науке, технике и технологије, (4) потреба подизања квалитета педагошких и других релевантних наука да би оне биле развојни чинилац промена у образовању.

У планирању и реализовању истраживачких пројеката који се односе на процес модернизације/иновирања образовања треба имати у виду: (1) складан однос између фундаменталних, примењених и развојних истраживања, (2) заступљеност свих васпитно-образовних подручја, (3) неопходне научне стандарде - процедуре, (4) потребна материјална средства и (5) компетентне истраживаче.

Било је у прошлости код нас и таквих активности у променама у образовању које нису уважавале захтеве струке и науке. Промене су предузимане без икаквих претходних научних провера, чак и без довољног познавања онога шта треба да се мења и због чега се то чини. Доминантно место је имао метод покушаја и погрешака. Било је и некритичког преношења страних искустава. Последице таковог мишљења и поступања су познате.

Промене у образовању нису једнократан чин, него континуиран процес. Управо због тога „педагошко истраживање, тесно везано за модернизацију образовног система, побољшање метода, формирање и усавршавање професора, треба најпажљивије планирати, довољно финансирати и потпуно искоришћавати” (Мајор, 1991:278).

У променама у образовању увек треба имати у виду: (1) теоријску утемељеност, (2) експерименталну проверљивост, (3) васпитно-образовну ефикасност и (4) применљивост у педагошкој пракси. У досадашњим променама у образовању код нас ови захтеви углавном нису поштовани, губило се из вида да „само оне промене у образовању имају смисла чији су ефекти примене позитивни” (Влаховић 2001:121).

Промене у обавезном образовању у развијеним земљама Западне Европе су перманентан процес. Од 1984. године оне су усмерене на: (1) циљеве образовања, (2) општу организацију и структуру школства, (3) управљање школом, (4) наставне планове и програме, (5) наставнике, (6) мере за обезбеђивање једнаких услова за

све, (7) систем помоћи ученицима и (8) евалуацију и надзор (М. просвете Р. Србије, 2001)

7

У промишљању детерминанти које појединачно и кумулативно утичу на концепцију, ток и исходе у развоју образовања треба узимати у обзир и промене које се догађају у светским оквирима под утицајем процеса глобализације и хомогенизације. Реч је о настајању „светског друштва” у коме више само територијална припадност, локална средина и сродничке везе не омогућавају човеку да на квалитетан начин задовољава све разноврсније развојне потребе. Из Африке потиче древна мудрост „да у васпитању и образовању/ подизању сваког детета учествује цело село”. Данас у образовању и васпитању, посредством глобализације и хомогенизације културе и образовања, сваког детета учествује цео свет (Недељковић, 2010:26-39). Нове покретачке силе развоја и напретка као што су: научно-технолошка револуција, планетарна економија, глобална култура и транснационални политички режими повезују свет у јединствену целину.

Такорећи преко ноћи, „глобализација је постала питање нашег времена које највише притиска, нешто о чему се дебатује у конференцијским салама, уређивачким уводницима и у школама широм света” (Ц. Стиглиц, 2002:18). Према томе, глобализација у све већој мери симболизује дух нашег времена. То се основано може тврдити и за иновације које доприносе унапређивању услова живота и рада оновременог човека. Глобализација доноси цивилизацијске промене које мењају позицију и функцију образовања у животу човека и друштва. (Д. Ж. Марковић, 2004). Према томе, глобализација има и културно-образовну димензију и проблематику. То они који управљају иновацијама у образовању треба да знају и да уважавају у мишљењу и поступању.

Као савремена друштвена појава, глобализација је довела до стварања нових наднационалних институција која управљају њеним процесима и успостављају нове односе. То су, у првом реду: Међународни монетарни фонд, Светска банка и Светска трговинска организација. Осим њих на концепцију, токове и исходе образовања утичу и многе друге организације као што су: UNESCO, (Мајор, 1997), UNICEF, Светски форум за образовање, CERI, Европски савет, да не наводимо друге. Све се оне на различите начине и у различитој

мери баве питањима и проблемима модернизације образовања. Својим документима охрабрују своје чланице да промовишу нову улогу образовања у људском и друштвеном развоју, нов поглед на слободу и права човека и социјалних заједница, особито права на развој и права на будућност.

Овде помињемо неке од докумената о образовању који су имали велики међународни одјек: *Светску декларацију о образовању за све: одговорити основним образовним потребама* (Жомтијен, 1990), *Припрема националних планова деловања* (Дакар, 2000), *Извештај Међународне комисије о образовању за XXI век* (1996), *Европску димензију образовања* (1991), *Лисабонску декларацију* (1997), *Болоњску декларацију: европска зона високог образовања* (1999).

Познавање и уважавање нових трендова у развоју савременог друштва, најважнијих докумената међународних организација које се баве образовањем и стална размена искустава доприноси бољем разумевању и бржем решавању бројних задатака у домену модернизације образовања па и трансфера иновација у педагошку праксу.

* * *

Човечанство се на почетку XXI века суочило са великим изазовима који, ако се неадекватно решавају, могу да доведу до неизвесне па и неодрживе будућности. Један од њих је стварање модерног система образовања. То се може постићи осмишљеним развојним променама - реформама и иновацијама. Отуда и потреба указивања на најзначајније друштвене детерминанте које, појединачно и кумулативно, утичу на трансфер иновација у педагошку праксу. Иновације све снажније улазе у живот и рад савременог човека и постају његова карактеристика и стална потреба. Више не постоји ни једна димензија човековог живота и рада која може да се одвоји од процеса иновирања, а да не изгуби своја савремена вредносна обележја. То се односи и на образовање и васпитање. Иновације у образовању имају дубок смисао и дубоке корене и у друштву и у образовању. И концепцијски и системски и програмски савремена школа треба да се обликује у прворазредну иновативну институцију која успешно делује и у свом окружењу.

Литература

1. Аврамовић, З. (2005): *Држава и образовање*. Београд: ИПИ.
2. Друцкер, П. П. (1991): *Иновације и предузетништво: пракса и принципи*. Београд: Привредни преглед.
3. Ђорђевић, Ј. (2006): Савремени погледи на иновације у васпитању и образовању, у: *Споменица Петра Мандића*. Б. Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.
4. Ђурић, В. (1975): *Иновације у друштву*. Ниш: Градина.
5. Елиот, Т. С. (1995): *Ка дефиницији културе*. Ниш: Просвета.
6. Гејтс, Б. (2001): *Пословање брзином мисли: коришћење дигиталног нервнег система*. Н. Сад : Прометеј.
7. Илић, В. (1993): Традиција, у: *Енциклопедија политичке културе*. Београд: Савремена администрација.
8. Ивановић, С. (2005): *Социологија образовања*. Јагодина: УФ.
9. Мајор, П. (1991): *Сутра је увек касно*. Београд: Југословенска ревија.
10. Мајор, П. (1996): *Сећање на будућност*. Београд: Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу: Завод за уџбенике и наставна средства.
11. Мајор, П. у сарадњи са Тангијаном (1997): *UNESCO: идеал и акција: актуелност једног визионарског текста*. Београд.
12. Мандић, П. (1972): *Иновације у образовању*. Сарајево: Завод за издавање уџбеника.
13. Марковић, Ж. Д. (2004): *Цивилизацијске промене и образовање*. Лепосавић: Учитељски факултет.
14. Марковић, З. Д. (2008): *Глобализација и високо образовање*. Нови Пазар: Државни универзитет; Ниш: Универзитет у Нишу.
15. Марковић, М. (1994): *Хуманистички смисао друштвене теорије*. Београд: БИГЗ.
16. Марковић, М. (1997): *Слобода и пракса*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
17. Мијановић, М. (2012): Значај и улога иновација у процесу савремено организоване наставе и учења, *Годишњак за 2011*. Српске академије образовања. Београд.
18. Митић, В. (1999): Психолошки чиниоци прихватања иновација у настави. Н. Сад : Будућност.
19. Митровић, Љ. (1992): *Социологија развоја*. Београд: Стручна књига.

20. Морен, Е. (2002): *Одгој за будућност*. Загреб: EDUCA.
21. Недељковић, М. (1997): *Време промена и образовање*. Јагодина: УФ.
22. Недељковић, М. (1999): *Социологија*. Јагодина: УФ.
23. Недељковић, М. (2010): *Друштво у променама и образовање*. Београд: ЕДУКА: Српска академија образовања.
24. Недељковић, М. (2011): Интеракција културе и образовања у настави и учењу, у: К. Шпијуновић, уредник, *Настава и учење: стање и проблеми*. Ужице: УФ.
25. Перaziћ, О. (1994): Положај образовања у транзицији и основни показатељи о стању образовног система. Београд: ПДС.
26. Перу, Ф. (1986): *Филозофија новог развоја*. Н. Сад; Матица српска.
27. Ранковић, М. (1996): *Социологија уметности*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
28. Ратковић, М. (1997): *Образовање и промене*. Београд: УФ.
29. Печујлић, М. (2002): *Глобализација: два лика света*. Београд: Гутембергова галаксија.
30. Поткоњак, Н. (1999): *Васпитање-школа-педагогија*. Ужице: УФ.
31. Ристић, Ж. (1995): *О истраживању, методи и знању*. Београд: ИПИ.
32. Сузић, Н. (2005): *Педагогија за XXI вијек*. Б. Лука: ТТ Центар
33. Сузић, Н. (2012): *Футурологија у педагогији и социолошким наукама*. Бања Лука: ЕТКОС.
34. Влаховић, Б. (1993): *Трансфер иновација у образовању*. Београд: Научна књига: Педагошка академија.
35. Влаховић, Б. (1996): *Управљање иновацијама у образовању*. Београд: ЦУРО.
36. Влаховић, Б. (2001): *Путеви иновација у образовању: тражење новог образовања*. Београд: Стручна књига: ЕДУКА.
37. Влаховић, Б. (2012): *Образовање у друштву умрежене културе*. Београд: Српска академија образовања.
38. Трифуновић, В. (2008): *Образовање и религија*. Јагодина: УФ.
39. Трнавац, Н. (1987): *Школски систем на раскршћу*. Београд: Завод уџбенике и наставна средства; Г. Милановац: Дечје новине.
40. Животић, М. (1986): *Аксиологија*. Загреб: Напријед.

Prof. Dr. Milan Nedeljkovic
Serbian Academy of Education
Belgrade

***BASIC SOCIAL TRANSFER DETERMINANTS OF INNOVATION IN
PEDAGOGICAL PRACTICE***

Summary: Developed part of modern (world) society, carry out development of education strategy aimed toward „knowledge society”. Investing in development of human factor is confirmed as the best investment. There is no human and social improvement without systematic quality improvements of system and process and outcome of education; without knowledge is impossible to understand value system, need for order, work and moral. Education modernization is achieved through modernization/reforms and innovations. Representation of innovations in educational practice is reliable sign of its modernity and efficiency. In this paper, with systematic procedure, we will analyze inter-connected social transfer determinants of innovations in pedagogical practice. It's about: 1) social and political establishment, 2) degree of science and technological development, 3) country's economic development, 4) level of cultural and educational development, 5) connections of culture and innovation, 6) position and development of pedagogical and other education of relevant sciences and 7) globalization and homogenization of culture and education.

Key words: social determinants, educational system, pedagogical innovations, pedagogical practice, innovations transfers in education